

Píše Luboš Merhaut

(E*forum, 24. 05. 2023)

Alice Garrigue Masaryková, význačná osobnost českého a československého veřejného života a ženského hnutí, sociální a humanitární pracovnice, psala své vzpomínky od roku 1951 v americkém exilu. Vydala je poprvé v roce 1960 v Pittsburghu (Masaryk Publications Trust), podruhé vyšly v roce 1994 (Praha: Ústav T. G. Masaryka, s doslovem z per redaktorek Zdeny Pelikánové a Dagmary Švihlové). Třetí – „kritické“ – vydání knihy ***Dětství a mládí*** s podtitulem ***Vzpomínky a myšlenky*** edičně připravily **Dagmar Hájková** a **Helena Kokešová**, vydalo je Nakladatelství Lidové noviny ve spolupráci s Masarykovým ústavem a Archivem AV ČR a Ústavem T. G. Masaryka v zavedené edici EGO (2022). Text editorky pozorně doprovodily potřebnými vysvětlivkami v poznámkách pod čarou v interakci se závěrečným anotovaným jmenným rejstříkem. Je předznamenán kontextovými studii Mileny Lenderové (*Malá Alice aneb Dětství v rodině intelektuála*) a Dagmar Hájkové (*Návraty do dětství. Doba vzniku vzpomínek Alice Masarykové*), doplněn obrazovou přílohou i stručnou vzpomínkou Charlotty Kotíkové-Pocheové na pratetu Alici (*Světlo a stín*).

Znovupřítomná práce je připomínkou pozoruhodného díla a odkazu i životního příběhu prvorozené dcery T. G. Masaryka. Narodila se 3. května 1879 ve Vídni. Studovala první české gymnázium pro dívky Minerva, v roce 1898 se stala jednou z prvních studentek na pražské univerzitě; medicínu po roce zanechala, nato absolvovala studia filozofie, sociologie a historie, v roce 1903 se vzdělávala rovněž na univerzitách v Berlíně a Lipsku a jako první žena v Praze získala doktorát z historie. Formativně významným se stal její roční pobyt v Chicagu v letech 1904–1905 v zaměření na sociální a emigrační otázky a praxi. Poté působila jako profesorka dívčích lyceí, 1906–1910 v Českých Budějovicích a od roku 1910 v Praze-Holešovicích. Za války, po odjezdu otce a sestry Olgy v prosinci 1914 do zahraničí, poté, co bratr Jan narukoval do rakouské armády a bratr Herbert v březnu 1915 zemřel na tyfus, zůstala sama s matkou Charlottou v Praze. V říjnu 1915 byla zatčena kvůli účasti při ukrývání písemností svého otce, obviněna z velezrady a držena devět měsíců ve vyšetřovací vazbě (ve vídeňské vojenské věznici). Propuštěna byla i díky tlaku amerického veřejného mínění, zůstala ovšem pod policejním dohledem. V letech 1918–1919 byla poslankyní Revolučního národního shromáždění Republiky československé (zastupovala Slovensko). V roce 1919 byla spoluzakladatelkou a stala se předsedkyní Československého červeného kříže jako národní organizace s rozsáhlou zdravotnickou, charitativní a sociální i lidovýchovnou agendou, mj. založila Českou ošetrovatelskou školu, Vyšší sociální školu v ČSR, české pobočky hnutí křesťanské mládeže YMCA a YWCA. Význačná byla i její „hradní“ činnost k užitku otcova prezidentství –

organizační, charitativní, redakční a reprezentativní, roli první dámy první republiky zastávala zvláště po matčině smrti v roce 1923. V prosinci 1938 rezignovala na funkci v Československém červeném kříži a v březnu 1939 odjela do Švýcarska a posléze do Spojených států, kde se zprvu aktivně účastnila veřejného života ve prospěch svobodného Československa a československých uprchlíků. V září 1945 se vrátila do Prahy, působila mj. jako členka kuratoria Ústavu T. G. Masaryka, po únorovém komunistickém převratu a po tragické smrti bratra Jana v březnu 1948 odjela v prosinci t. r. za sestrou Olgou do Ženevy, od poloviny roku 1949 pobývala v Londýně. Od podzimu 1950 žila ve Spojených státech, nejprve v New Yorku, kde příležitostně publikovala, přednášela, spolupracovala i s rozhlasovými stanicemi Svobodná Evropa a Hlas Ameriky. Od roku 1957 bydlela v Miami v domku své přítelkyně Marie Vokálkové. Zemřela 29. listopadu 1966 v Chicagu.

Pedagožka a socioložka Alice G. Masaryková byla též jako osvětová publicistka autorkou drobnějších prací (mj. knižní publikace *Helena Kellerová. Případ slepé a hluchoněmé spisovatelky a socialistky*, Praha, 1915; *Československý červený kříž*, zapsala Iva Šmakalová, Praha, 1935; *Hudba ve Spillville*, New York, 1963) i překladatelkou (např. přednášky Gustava von Bungeho *K otázce alkoholu*, Vídeň, 1906; 2. vyd. s podtitulem *Slovo dělníkům*, Praha, 1936). Její vzpomínky *Vězení* a její korespondenci s Charlottou Masarykovou z let 1915–1916 soustřeďuje kniha *Milá mama / Dear Alice* (eds. Dagmar Hájková a Jaroslav Soukup, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2001), tj. souhrnné vydání dříve roztroušeně publikovaných dopisů (mj. Charlottiných *Listů do vězení*, jež vyšly zásluhou a s předmluvou Alice v roce 1947, 2. vyd. 1948, následovat měla ještě edice jejich listů matce z vězení, připravený text však již nemohl být vytištěn). Menší vzpomínkový text na dětství a především na matku uveřejnila ještě v roce 1948 (*Vzpomínám*, Praha: Vladimír Žikeš).

Vzpomínky na dobu do počátku první světové války, nadepsané *Dětství a mládí*, Alice G. Masaryková stylizovala střídavě, bez ozdob, je patrné, že jde o tvar promyšleně postupně cizelovaný, o sled nerozsáhlých zastavení, jejichž témata se vztahují k situacím, zážitkům, místům, lidem... Autorka píše nejprve o původu a mládí svých rodičů, o jejich seznámení a vztahu, o svých kořenech, posléze o prarodičích, o sourozencích, dalších příbuzných. S rodinnými průhledy se přirozeně prolínají záběry z pražských bydlíšť i cest na Slovensko, školní a studentské momentky. V další rovině pak ozvuky otcovy veřejné působnosti (tzv. boje o Rukopisy, hilsneriáda) a v jejích souvislostech taktéž charakteristiky a miniportréty osobností dobového života, zvláště H. G. Schauera, Václava Vlčka, Jana Gebauera, Jana Herbena, Hanuše Schwaigera, Marie Riegrové, Růženy Jesenské, Elišky Řehákové, Karly Máchové. Např.: „Gebauer, vědec světového jména, byl člověk velmi skromný a tichý a těžko snášel neomalené útoky. Otec si často povzdechl nad jeho plachostí, jež byla v takovém rozporu s jeho vědomostmi a jeho pevným postojem. Na druhé straně otec se zdál Gebauerovi příliš prudkým a ohnivým“ (s. 52). „Pana Herbena jsme měli rádi, byl svůj, nikdo nebyl zcela takový jako on. A přese všechno domlouvání otec ho měl také rád – byl mu nutností!“ (s. 54).

Úběžníky autorčina vzpomínání tvoří důrazy jednak na rodinnou atmosféru, vyznačovanou vzájemným respektem, ale i pevnými zvyky a výchovnými nároky, a rovněž na genderovou toleranci spjatou s hledáním hodnot kulturních a takřkajíc všelidských. Samozřejmou oporou je přitom svět umění, soustavnost a výběr četby. „V oboru umění - v literatuře, hudbě a v umění výtvarném - na nás měla největší vliv matka. Umění jí bylo svaté, věřila v jeho poslání v životě lidském a společenském. Měla svůj osobitý vkus. Nečetla mnoho a bez výběru, četla nejlepší věci důkladně. Ve své četbě měli rodiče velmi jasné stanovisko a my děti jsme rády četly dobré knihy. / Snad nechybím, řeknu-li, že nejmilejší postavy matčiny četby byly Shakespearova Imogena a Puškinova Kapitánská dcerka. Ze spisovatelek měla ráda Charlottu Brontëovou; cenila ji víc než Eliotovou. [...] Hovořit o otcově četbě, to by byla velká úloha. Nad něho nebylo většího čtenáře - četl krásnou literaturu všech zemí z hlediska své sociologické práce. Básníci postřehují skutečnost bezprostředně a živě a dávají nahlédnout do společnosti a do lidských vztahů. Ale četba beletrie mu byla ovšem také odpočinkem a osvěžením“ (s. 82-83). Vzpomínání končí otcovým a Olžiným odjezdem z Prahy v prosinci 1914, uzavírají je věty příznačného obdivu, v nichž lze spatřit právě autorčiny charakteristické zájmy a akcenty (i stopy opodstatnitelné nostalgie): „Otec šel cestou, kterou dnes hledá celý svět, tou cestou, kterou otec stále nově a nově objevoval a kterou se snažil ukázat svému lidu: cestu sebekázně, lásky k bližnímu a hledání zákonů Prozřetelnosti, a to bez kompromisu i ve věcech hospodářských a politických. / Dlouhá cesta - krásný úkol - vznešený cíl!“ (s. 124).

Myšlení, texty a aktivity Alice G. Masarykové pochopitelně nelze odmyslet od životní filozofie a praxe TGM, ve znamení potřeby mravního řádu a víry (i když imperativ „náboženského myšlení“ čerpala zejména od matky). Její pojetí duchovní svobody a emancipace spjaté se vzděláváním a vzdělaností bylo však specifické, zakládalo prakticky, v sociální práci a službě realizovaný ideál demokratické občanské angažovanosti, občanského altruismu. Její osobnost a činnost si tak jistě zaslouží soustředěnou a svébytnou pozornost. V tomto ohledu lze z poslední doby připomenout především monografii Radovana Lovčího *Alice Garrigue Masaryková* s podtitulem (zbytečně opakujícím klišé) *Život ve stínu slavného otce* (Praha: FF UK, 2008) a knihu amerického historika Bruce R. Berglunda *Castle and Cathedral in modern Prague. Longing for the sacred in skeptical age* (Budapest - New York: Central European University Press, 2017; česky *Hrad a katedrála v moderní Praze. Touha po posvátnu ve věku skepse*, Praha: Academia, 2021, bohužel v nepřilíš zdařilém překladu a v odbytém redakčním zpracování), v níž je středobodem Pražský hrad jako symbol moderních národních demokratických ideálů meziválečného Československa a v níž se Alice G. Masaryková stala jednou ze tří ústředních postav vedle prezidenta Masaryka a architekta Jože Plečnika; z nezvyklé perspektivy je tu v daných souvislostech vyložena její péče o ideje a poslze i odkaz otcův i matčin, její hledání harmonie tělesného a duševního, praktického a duchovního. K plastičtějšímu obrazu a vystoupení „ze stínu“ TGM významně přispívá i nová, komplexně pojatá edice jejích vzpomínek *Dětství a mládí*. Obdobnou péči by si jako celek zasloužila (nejen rodinná) korespondence Alice G. Masarykové, zachovaná v různých archivních fondech a citovaná dosud toliko útržkovitě v sekundární literatuře.

Alice G. Masaryková: *Dětství a mládí. Vzpomínky a myšlenky*. Eds. Dagmar Hájková a Helena Kokešová. Praha: NLN ve spolupráci s Masarykovým ústavem a Archivem AV ČR a Ústavem T. G. Masaryka (EGO, sv. 31), 2022, 172 s.

www.ipsl.cz